

मुक्तपीठ

मी कात टाकली!

दुकानाची गंमत ही, की तिथं येणारा प्रत्येक जण पुस्तकं वाचून, चाळून मग खरेदी करायचा. अनेकदा मित्र-मैत्रिणी, नातेवाईक विचारायचे, लायब्ररी आहे का?

माधुरी केळकर

डेक्कन जिमखान्यावरचं प्रसिद्ध 'इंटरनेशनल बुक सर्व्हिस' हे पुस्तकाचं दुकान नव्या रूपात पुन्हा सुरू झालं. या बातमीनं मला फार आनंद झाला. माझे वडील (दादा) त्या दुकानात साधारणपणे सुरवातीच्या काळापासून १९९०-९१ पर्यंत नोकरी करत होते. मलाही त्या दुकानाबद्दल ममत्व वाटणं साहजिकच आहे. घरच्या परिस्थितीमुळे इंटरपर्यंतचं शिक्षण घेतलेल्या, नोकरी सोडून अनोळखी पुण्यात आलेल्या दादांची त्यांच्या मित्रांनी (कै.) बाळासाहेब जोशींनी ओळख करून दिली (कै.) विठ्ठलराव दीक्षित (नाना) या देवमाणसाशी. दादांना डिग्री नव्हती, पण इंग्रजी भाषेवर उत्तम प्रभुत्व होतं. नानांनी त्यांचे गुण हेरले, तसे त्या काळातल्या दिग्गज प्राध्यापकांनीही. कोणत्या प्राध्यापकाला कोणतं पुस्तक आवडेल किंवा नवीन आलेलं पुस्तक कुणाला उपयोगी पडेल, हे ते अचूक सांगत.

दुकानाची एक गंमत होती, तिथं येणारा प्रत्येकजण पुस्तकं वाचून, चाळून, मग खरेदी करायचा. अनेकदा मैत्रिणी, नातेवाईक विचारायचे, 'लायब्ररी आहे का? केव्हाही दुकानावरून जा लोकें आपली वाचतानाच दिसतात!' मी म्हणायची- 'तीच तर गंमत आहे, वाचा, चाळा, पारखा मग विकत घ्या.' हं. पण त्या दुकानाला कुणी 'इंटरनेशनल बुक डेपो' म्हटलं, तर मला राग यायचा. 'डेपो' काय? ते काय गोदाम आहे? अरे, उत्तम पुस्तक वाचकांपर्यंत पोचवण्याची सेवा देतंय ते दुकान! (कै.) नाना आणि (कै.) मुक्ताताईचे आमच्या घराशी आपलेपणाचे संबंध होते. १९६१च्या पुरात दुकानाची आणि आमच्या घराची पूर्ण वाताहत झाली. त्यामुळं काही दिवस आमचा मुक्काम दीक्षितांच्या घरीच होता. मॅट्रिकच्या परीक्षेवेळी मॉडर्न हायस्कूलपर्यंत जायला, यायला नानांनी त्यांची गाडी हजर केली होती. (कै.)

मुक्ताबाईंच्या 'जुगार' नाटकातही माझ्या दादांनी काम केलं होतं. (कै.) दादा दुकानात येणाऱ्या अनेक नामवंतांचे त्यांच्या आवडी-निवडीचे, चोखंदळपणाचे किस्से सांगत असत. त्या काळातली सर्व क्षेत्रांतली दिग्गज मंडळी दादांनी फार जवळून बघता आली, परंतु नेहंरूना तर विठ्ठलरावांबद्दल आणि दुकानाबद्दल अपार ममत्व होते. डॉ. राधाकृष्णन दुकानाला भेट द्यायला आले, तेव्हा (कै.) मुक्ताताई आणि इतर बायकांसमवेत त्यांना औक्षण करायची संधी माझ्या आईलाही मिळाली होती.

या दुकानांनी आणि तिथल्या माणसांनी नुसती वाचनाची सवयच नाही लावली, तर आपलेपणाची आश्वासकताही दिली. दोन प्रसंग सांगते- माझे चुलत सासरे, म्हणजे विख्यात भाषातज्ज्ञ (कै.) डॉ. अशोक रामचंद्र केळकर, पुस्तकांच्या दुनियेत शिरले की, अवतीभवतीचं भान विसरणारे, एक दिवस पाहुण्या आलेल्या पुतणीच्या तीन वर्षांच्या मुलीला हाताला धरून आपटे रोडहून 'इंटरनेशनल'मध्ये आले. आता आतलं जग फक्त अशोककाकाचं होतं; हवी ती पुस्तकं घेऊन बाहेर पडले. दुकानात शिरतानाच मधुवंतीचा

चित्र : अभय पुरंदरे

हात सुटलेला होता. घरी आले ती हातात दोन पुस्तकं घेऊन! काकूंच्या लक्षात सारा प्रकार आला. काका 'इंटरनेशनल' व्यतिरिक्त कुठेही गेले नव्हते, याची खात्री करून काकू मधुवंतीला आणायला बाहेर पडणार, इतक्यात दुकानातला अभय तिला घेऊन आला.

माझा मोठा मुलगा चार वर्षांचा असल्यापासून दादांबरोबर दुकानात जाई. एकदा त्याला घेऊन मी 'उत्कर्ष'मध्ये गेले. 'इंटरनेशनल'च्या मानानी तसं लहान, चिंचोळं दुकान, गर्दीही असेच. पुस्तकं घेऊन पैसे देऊन बघते तर हा गायब. एक माणूस म्हणाला, छोटा मुलगा आताच बाहेर पडला. खात्री होती हा 'इंटरनेशनल'मध्येच असणार. दुकानात गेले, तर पराडकर काकांजवळ पुस्तकं बघत बसला होता. काका म्हणाले, 'आई हरवली', असं सांगत आला बघ. माझ्या डोळ्यांत पाणी तरळलं- याला 'इंटरनेशनल' माहितीचं झालं नसतं तर? नाना (दीक्षित), दादा, चौगुलेकाका, अण्णा जोशीकाका, अभय, मारुती, विठ्ठल, पराजकरकाका सगळ्यांचीच खूप आठवण येतीय. असामान्यांच्या बुद्धिमतांच्या गर्दीतली सामान्य, साधीसुधी 'माणसं' होती, आहेत. प्रा. लीलाताई पाटील तर अनेकवेळा आमच्या घरी आलेल्या आहेत. बरेचवेळा त्या दुकानात यायच्या, त्या वेळी दादा घरी जेवायला आलेले असायचे. मग त्या घरी यायच्या, म्हणायच्या- 'मराठे, होऊ दे तुमचं सावकाश मी थांबते. पण पुस्तकं तुम्हीच काढून दिली पाहिजेत.' आणि कधीतरी आमच्याबरोबर जेवायच्याही.

तरुण पालकांना सांगावसं वाटतं- पुस्तक हातात धरून बोटाला थुंकी न लावता पान उलटून, कोपरे न दुमडता खुणेसाठी बुकमार्क वापरून पुस्तक वाचायची सवय मुलांना लहानपणापासूनच लावा. या पिढीला एका क्लिकवर सगळं काही मिळतं, पण पुस्तकाचा स्पर्श, वास मिळतो? छे! तो अनुभवायलाच हवा.